

KRIZA OKO RJEČNIKA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Ljudevit Jonke

U 5. broju prošlogodišnjeg Jezika obećali smo na str. 129. da ćemo uskoro obavijestiti čitaoce o zaključcima Matice hrvatske i Matice srpske prihvaćenima na Zagrebačkom sastanku o pitanjima jezika i Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika. Taj je sastanak, kao što je čitaocima poznato, održan 4. i 5. siječnja 1969, ali je učinjena pogreška što se zaključci sastanka nisu odmah stilizirali. nego je samo izabrana mješovita komisija od 6 članova sa zadatkom da prema vijećanju i zapisniku o njemu stilizira za mjesec dana zaključke koji će nakon usvajanja od upravnog odbora Matice srpske i Matice hrvatske biti obostrano potpisani i proglašeni kao smjernice za dalji rad na Rječniku hrvatskosrpskoga, odnosno srpskohrvatskoga književnog jezika. Rad na Rječniku dospio je u krizu nakon prve dvije objavljene knjige, koje su oštro kritizirane, pa se postavio zahtjev da se preostale četiri knjige uređuju prema djelomično promijenjenim kriterijima. Najosnovniji je bio zahtjev da se u Rječniku dobro razaznaje leksičko blago hrvatske i srpske varijante književnoga jezika, kako bi Rječnik bio i u tom pogledu potpuno informativan. Smjernice u tom pravcu bile su obostrano prihvaćene na spomenutom sastanku, a za konačne stilizacije očekivalo se da će bez teškoća biti prihvaćene za mjesec dana. U odbor za stilizaciju bili su izabrani drugovi koji su na Zagrebačkom sastanku sudjelovali. i to: dr Pavle Ivić, dr Mitar Pešikan, Mirko Čanadović, dr Ljudevit Jonke, dr Ivo Frangeš i Vlatko Pavletić.

Ipak očekivanja se nisu ispunila. Članovi komisije sastali su se u Beogradu u početku veljače 1969. bez prof. Ivića i Vlatka Pavletića. Zagrebački članovi došli su na sastanak uglavnom s ovakvim prijedlogom zaključaka:

1) Hrvatskosrpski, odnosno srpskohrvatski književni jezik ima dvije ravnopravne varijante: jednu kakva se upotrebljava u hrvatskoj književnosti, i drugu kakva se upotrebljava u srpskoj književnosti.

2) Učesnici sastanka suglasno su utvrdili da je rječnik suvremenog hrvatskosrpskog, odnosno srpskohrvatskog jezika djelo prijeko potrebno kulturi Hrvata, Srba, Crnogoraca i Muslimana i da treba nastaviti njegovo izrađivanje i objavljivanje.

3) Oslanjajući se na Ustavom zagarantiranu ravnopravnost jezika i kultura naših naroda, kao i na rezultate znanosti, učesnici su došli do zajedničkih stavova u pogledu novog načina obrade rječnika u njegovu daljnjem dijelu. Izričito je naglašena poteba da rječnik prikaže stvarno stanje dviju varijanata hrvatskosrpskog književnog jezika.

4) Pripadnost riječi njihovim književnim varijantama označuje se na slijedeći način:

- a) izborom natuknice (odrednice) uz koju će se davati objašnjenje ili definicija prema varijantnoj pripadnosti,
- b) pisanjem definicija jezikom i terminologijom koji su uobičajeniji u određenoj varijanti,
- c) navođenjem primjera prvenstveno iz književnosti u kojoj je riječ češća,
- d) poretkom sinonima po pripadnostima varijantama kada se riječ bez tumačenja objašnjava sinonimom.

Izbor tehničko-grafičkih rješenja pri upućivanju riječi jedne varijante na drugu (znak jednakosti ili strelica) prepušta se slobodnom izboru pojedinog uredništva. Za upotrijebljene znakove potrebno je dati objašnjenje.

5) Matica hrvatska imenuje članove zagrebačkog uredništva, a Matica srpska članove beogradskog uredništva. Oba uredništva čine zajedničku redakciju, koja donosi principijelne odluke na zajedničkim sjednicama u skladu s dosadašnjim uputama upotpunjenim zaključcima Zagrebačkog sastanka. Oba uredništva rade na dogovorenim zadacima samostalno, a svako uredništvo ima jednog predstavnika uredništva koji organizira rad i predsjedava sjednicama uredništva. On ili koji drugi urednik obavješćuje Maticu o radu, izvršenim zadacima, o potrebama i teškoćama uredništva. Zaključci na zajedničkim sjednicama uredništva vrijede samo onda kad su doneseni većinom glasova svakog pojedinog uredništva.

6) Za unošenje stručnih termina mjerodavno je uredništvo rječnika, ali je ono dužno konzultirati istaknute stručnjake pojedinih struka radi što ispravnije i sadržajnije definicije.

7) Zbog zastoja u radu potrebno je ponovno utvrditi rokove za izradu i izlazak treće i ostalih knjiga rječnika. Kako je beogradska treća knjiga već gotova, ona se može izdati po kriterijima prema kojima je izrađena. Ali za zagrebačku treću i za beogradsku četvrtu knjigu rječnika obavezni su zaključci prihvaćeni na Zagrebačkom sastanku. Nakon objavljivanja šeste knjige prva i druga knjiga, a i treća beogradska priredit će se za novo izdanje prema zagrebačkim zaključcima od 4. i 5. siječnja 1969. Ako i ne bude drugog izdanja, svaka Matica može ponovno objaviti te knjige prerađene prema načelima Zagrebačkog sastanka.

8) Na početku treće zagrebačke i četvrte beogradske knjige objavit će se obrazloženje u kojem će se kazati zašto se u idućim knjigama predviđaju neke izmjene i kakve. Izričito će se naglasiti da se to čini zbog želje da se prikaže stvarno stanje dviju varijanata hrvatskosrpskog, odnosno srpskohrvatskog književnog jezika.

9) Na kraju treće zagrebačke knjige rječnika dodat će se ispravci (Errata corrige), u kojima će se navesti ne samo tiskarske i akcenatske greške nego i popravljene pogrešne definicije iz prve i druge knjige, osobito takve kao što

sa uz riječi Crnogorac, Hrvat, Arapin, kavana, egzorcizam i sl. Beogradsko izdanje može objaviti ispravke i kasnije.

10) Za oznaku podrijetla tuđica treba se osloniti na matični jezik iz kojega ona potječe, a ne na posredni. Mjerilo je pri tom korijen riječi, a ne nastavak.

11) Osobito pažljivo treba obrađivati riječi iz političkog, nacionalnog i društvenog života naših naroda.

12) Svako uredništvo izabire iz svojega kruga u sporazumu s Maticom po jednog urednika koji će pročitati čitavu knjigu priređenu za štampu. Taj će urednik o svakom eventualnom nedostatku, osobito o nepridržavanju uputa za obradu rječnika, obavezno obavijestiti drugo uredništvo. Ako se o tom ne postigne sporazum, bit će obaviještene i Matice.

13) Svaki urednički odbor može se popunjavati iz redova priznatih jezičnih stručnjaka uz suglasnost svoje Matice i o tom obavješćuje drugi uređivački odbor. Matica hrvatska i Matica srpska sklapaju s njima ugovore o radu na rječniku.

14) O svim zajedničkim sjednicama svako je uredništvo dužno obavijestiti Upravni odbor svoje Matice ovjеровljenim prijepisom zapisnika.

U Zagrebu, 4. i 5. siječnja 1969.

Prilikom diskusije o tom prijedlogu beogradski članovi odbili su prihvaćanje 1. tačke zaključaka i predložili da se mjesto nje usvoji saopćenje o sastanku objavljeno u štampi nakon Zagrebačkog sastanka. Pri tom je dr Pešikan bio tako nepopustljiv da je predložio neka se i ne donose zajednički zaključci, pa neka svaka strana dade svoju verziju zaključaka. To bi praktično značilo prekid daljeg zajedničkog rada, što zagrebački članovi nisu željeli, nego su radije preliminarno prihvatili za 1. tačku saopćenje o sastanku, ali pod uvjetom ako na to pristanu obje Matice. Matica hrvatska nije prihvatila takvu promjenu, nego ju je odbila i založila se za prvobitno stilizirani tekst zaključaka kakav je ovdje odštampan, jer on najbolje odražava tok i sadržaj diskusije Zagrebačkog sastanka. Nasuprot tome Matica srpska odbija takav tekst i zalaže se za to da se kao prva tačka objavi saopćenje o sastanku, prelazeći preko činjenice da je do Zagrebačkog sastanka i došlo radi toga da se priznaju ravnopravnosti varijanata. Sve do danas (30. ožujka 1970) nije prihvatila gore objavljeni tekst zaključaka tako da on nema punovažno značenje.

Dakako, sve se to vrlo nepovoljno odrazilo na rad uredništva Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika. Ipak odmah poslije Zagrebačkog sastanka prošireno je zagrebačko uredništvo Rječnika, da bi se posao na trećoj i ostalim knjigama brže odvijao. U uredništvo su ušli dr Dalibor Brozović, dr Stjepan Babić, dr Vladimir Anić, dr Milan Moguš i dr Josip Vončina. Zajedno sa starijim članovima uredništva nastavljen je posao prema zaključcima Zagre-

bačkog sastanka pod pretpostavkom da će oni biti ubrzo stilizirani i prihvaćeni. Ali kada do toga nije došlo ni nakon više od pola godine, članovi uredništva su posumnjali u legalnost svojega rada, pa su u jesen 1969. zbog toga, a i zbog neriješenog pitanja prostorija i financijalnih uvjeta, obustavili rad i predali Matici hrvatskoj uvjetnu ostavku.

Tako je, naravno, dalje izrađivanje Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika došlo u pitanje. Odgovor upravnog odbora Matice srpske na ovdje odštampani prijedlog zaključaka čeka se već zaista dugo, tako dugo da to zaista ugrožava nastavak posla. Činjenica je da je posao zastao i da se neće nastaviti sve dotle dok se ne legaliziraju zaključci Zagrebačkoga sastanka i dok se ne ostvare i drugi uvjeti potrebni za normalan rad.

A da bi naši čitaoci i potonji naraštaji znali kako stoje stvari oko Rječnika i zašto su zapeli radovi, objavljujemo ovaj tekst radi mogućnosti vlastitog prosuđivanja.

O NAŠIM JEZIČNIM ATLASIMA I DIJALEKTOLOŠKIM ISTRAŽIVANJIMA

Božidar Finka

U nastojanju da se šira javnost upozna s našim glavnim jezičnim problemima i s djelatnošću jezičnih stručnjaka na njihovu rješavanju, nedavno smo u Jeziku objavili prilog P. Šimunovića o suvremenim onomastičkim istraživanjima u Hrvatskoj.¹ Sada donosimo prilog o stanju i problemima dijalektoloških istraživanja.

I

Dijalektologija ima u Hrvatskoj dugu tradiciju. Sva su naša narječja u dugom povijesnom razdoblju života hrvatskog jezika služila i kao književni jezici. Prostor je upotrebe tih književnih jezika bio nužno ograničen, ali su ipak književni proizvodi prelazili svoje uže granice, namećući se i onim sredinama gdje su postojale drukčije jezične navike. Može se doista reći da se već i prije ilirskoga pokreta i Gaja sva naša jezična i književna tradicija isprepletala i međusobno dopunjavala; ništa nije bilo nigdje u tolikoj mjeri nepoznato da bi se smatralo kao strano, tuđe. Naša je, dakle, višestoljetna književna proizvodnja izvršila golemu i stvarnu ulogu otkrivanja i upoznavanja raznolikosti i bogatstva cjelokupnoga jezičnoga blaga sadržanoga u našim narječjima i

¹ Petar Šimunović, Suvremena onomastička istraživanja u Hrvatskoj, Jezik, 2, 1969–70, 42–48.